

# *Az Országos Széchényi Könyvtár olvasói betűrendes könyvkatalógusa*

BÁNÁTI ISTVÁNNÉ

## *I. A betűrendes katalógus meghatározása, funkciója*

A korszerű könyvtárban a katalógus a könyvtár állományának nem egyszerű nyilvántartása, hanem a tájékoztató szolgálatnak, a könyvajánlásnak, tehát a könyvtár nevelő munkájának is a segédeszköze.

Gorman Michael, az ismert angol könyvtári szakember szerint „a katalógus kommunikációs eszköz a könyvtárhasználó és a könyvtár dokumentumai között, amelyeket hozzáférhetővé kell tennie. Jó mindaz, ami elősegíti a kommunikációt, rossz mindaz, ami nehezíti. A katalógizálók akkor tudják előbbre vinni a fejlődést, ha felfogják a katalógusok igazi szerepét és kiválasztják a céljaiknak legjobban megfelelő technikát.”

Elrendezési elvük alapján legfontosabb katalógustípusok: a betűrendes és szakkatalógus.

Az olvasót általában, ha belép a könyvtárba két dolog érdekli

- hogy megvan-e a könyvtárban egy általa keresett mű, amelynek tudja valamely fontosabb jellemző adatát — megnézi a betűrendes katalógusban,
- vagy, hogy egy témakörre vonatkozóan milyen művek vannak meg a könyvtárban — megnézi a szakkatalógusban.

Minden igényesebb könyvtárnak tehát legalább két katalógussal kell rendelkeznie.

A betűrendes katalógus lényege a dokumentum leírása, szemben a tartalmi kiemeléssel. (Ezért leíró katalógusnak is nevezik.)

A betűrendes katalógus, akárcsak a szakkatalógus, egyaránt lehet szolgálati, vagy olvasói katalógus. Míg a szolgálati katalógus belső hivatali célokra szolgáló katalógus, addig az olvasói katalógus az olvasók számára nyújt tájékoztatást, útbaigazítást. Ha két katalógussal rendelkezik egy könyvtár, a szolgálati katalógus alapján időnként ellenőrizni lehet az olvasóit, pótolni lehet hiányait. Természetesen csak akkor indokolt a párhuzamos katalógusrendszer kiegészítése, ha ezt az olvasók száma, az állomány nagysága vagy a belső könyvtári munka jellege megkívánja.

A párizsi katalógizálási konferencia (1961. okt. 9—18) kísérte meg először a különböző nemzeti szabályzatok tradícióit összeegyeztetni és összefüggő rendszert alkotni. A párizsi konferencia szabályzattervezete a betűrendes katalógus funkcióira vonatkozóan a következőket állapította meg:

A katalógus legyen hatékony eszköze a következők megállapításának:

1. megvan-e a könyvtárban egy bizonyos könyv, amely
  - a) szerzője és címe alapján, vagy
  - b) ha a szerzőt a könyv nem nevezi meg, csak címe alapján, vagy
  - c) ha a szerző és a cím nem alkalmas, vagy nem elegendő a könyv azonosításához, valamely más, a címet pótló adat alapján ismerhető fel.  
(Ez a legalapvetőbb feladata egy katalógusnak, hiszen a használók jelentős többsége egy bizonyos könyvet, adatot keres a katalógusban.)
2. egy bizonyos szerzőnek milyen művei és
3. egy bizonyos műnek milyen kiadásai vannak meg a könyvtárban.  
(Tehát, hogy valamennyi szerző valamennyi művét és minden mű összes kiadását, variánsát a katalógus egy és ugyanazon helyén sorakoztassa fel.)

Ahhoz, hogy a katalógus e funkciókat elláthassa, tartalmaznia kell

legalább egy katalóguslapot minden katalogizált könyvről, egynél több katalóguslapot azokról a könyvekről, amelyeknél a katalógushasználó érdeke, vagy a könyv ismertető jegyei ezt szükségessé teszik:

Például:

- a) amikor a szerző több néven, vagy neve több alakban ismeretes, vagy
- b) amikor a szerző nevét meg lehet állapítani, de az a könyv címlapján nem szerepel, vagy
- c) amikor a könyv megalkotásában több szerző vagy munkatárs vett részt, vagy
- d) amikor a könyvet különböző szerzőknek tulajdonítják, vagy
- e) amikor a könyv különböző címeken ismert művet tartalmaz.

A katalógus akkor látja el két (vagy három) funkcióját a leghatékonyabban

- ha minden egyes könyvről készül egy katalóguslap az alatt a címfej alatt, amely a szerző nevének, illetve a címnek magán a könyvön szereplő formájából vezethető le, továbbá,
- ha a szerző nevének, vagy a könyv címének több különböző formája fordul elő, minden egyes könyvről készül egy katalóguslap egységesített címfej alatt is. Az egységesített címfej a szerző nevének egy bizonyos meghatározott formája, vagy egy bizonyos meghatározott cím, vagy a szerző és cím alapján nem azonosítható könyv esetében — a cím helyettesítésére alkalmas adat: végül
- ha megfelelő melléklapok és (vagy) utalók is készülnek.

A fentiek szerint egy betűrendes katalógus akkor tölti be jól feladatát, ha a katalógus az adott kiadványt adott bibliográfiai jegyek alapján tükrözi,

ha egy szerző a könyvtárban megtalálható művét egy helyen hozza össze és ha egy mű valamennyi kiadását, amelyet a könyvtárban meg lehet kapni, egy helyen teszi megtalálhatóvá.

A katalógus megfelelő színvonalát biztosítja e feladatok megvalósítása.

E feladatok elérését szolgálva úgy kell szerkeszteni a katalógust, hogy a legegyszerűbben és leggyorsabban nyomra vezesse a használót a keresett adat megtalálására.

A használó szükségletének megismerése nélkül nem lehet gazdaságosan szerkeszteni egy katalógust.

Az olvasó szüksége pedig a katalógusszerkesztés terén egyre inkább a csoportképzésű katalógus kialakítása felé mutat: a katalógus áttekinthetősége ezzel a módszerrel biztosítható a legjobban, a cédulamennyiség növekedése esetén a csoportok szükség szerint bármikor továbbtagolhatók.

A leginkább használatos betűrendes katalógustípus: a szerzői betűrendes katalógus, amely a műveket elsősorban szerzőik szerint tartja nyilván.

Eltérés a szabálytól:

- ha nincs a műnek szerzője (személy ill. testület),
- ha túl sok szerzője van a műnek, vagyis több mint három.

Ilyen esetekben az anyagot a címek szerinti betűrendben állítják fel. „Szerző: az a természetes, vagy jogi személy, aki (amely) a könyv főrésze szellemi (tudományos, irodalmi, művészi stb.) tartalmának alkotója és aki (amely) e tartalomért elsősorban felelős.” (MSZ 3424/1—78)

Az Országos Széchényi Könyvtár legnagyobb katalógusa — a könyvek olvasói katalógusa — is szerzői betűrendes katalógusnak indult. Az évtizedek során kialakított rendszer alapján azonban ma már nem beszélhetünk tiszta profilú szerzői katalógusról.

## II. Az olvasói betűrendes katalógus

### 1. Az olvasói katalógus keletkezésének körülményei

Mint Haraszthy Gyula az OSZK katalógusairól írt *Tervtanulmányában* (1964) rögzítette, az egyes országok nemzeti könyvtárai igen tekintélyes múlttal rendelkeznek, hiszen legtöbbször a nemzeti fejlődés 18. századi és 19. század eleji szakasza hívta őket életre. Katalógusaik régebbi rétegei a könyvtártörténet e periódusát tükrözik; a kézirásos vagy nyomtatott kötetformátumú katalógusok mellett kézzel írt nagyalakú katalógusok tárták fel az állományt. Ez az eredet — a cédulák igen nagy számánál fogva is — döntően hatott a nemzeti könyvtárak 19. és 20. századi gyakorlatára, folytatták e nagyméretűvé vált katalógusaikat, ezeket egyrészt tradícióból, másrészt kényszerűségből átvitték a könyvtári fejlődés modern korszakába is. (Pl. Bécs, Bern, Budapest.) A nemzeti könyvtárak e súlyos történeti örökség miatt viszonylag későn tértek át a korszerű nemzetközi formátumú kartonkatalógusok bevezetésére, modernnek mondható sokszorosító eljárások alkalmazására. (Néhány példa időrendben: Athén 1903, Leningrád 1928, Bécs 1930, Buenos Aires 1933, Budapest 1936, Bern 1948, Kopenhága 1949, Ottawa 1956.) A régi cédulakatalógusok természetesen nem alkottak korszerű katalógusrendszert, a betűrendes alapkatalóguson és a szakkatalóguson kívül nem volt lehetőség az olvasói és szolgálati katalógusok szélesebb

rendszerének létrehozására. Amikor a 20. században a nemzeti könyvtárak kartonkatalógusokat kezdtek szervezni, s ezzel párhuzamosan áttértek a sokszorosításra, lehetőség nyílt differenciáltabb katalógushálózatok kialakítására. A nemzeti könyvtárak egymás után lezárták az egyre inkább avuló, nagyformátumú cédulakatalógusaikat és szabványméretű kartonkatalógusok építését kezdték meg. Egyes könyvtárak a régi katalógus lezárását és az új megindítását arra is felhasználták, hogy a régi alapkatalógusokban nyilvántartott anyagot fokozatos rekatalogizálás útján katalógusaikba át-emeljék. A mi nemzeti könyvtárunk is ezzel a módszerrel próbálkozott.

Az OSZK nagyformátumú betűrendes katalógusa Barna Ferdinánd munkája révén 1869-ben jött létre. Barna Ferdinánd 1860-ban került segédőrként a Magyar Nemzeti Könyvtárba. Igen szomorú állapot fogadta, mert az 1859-ig beérkezett anyag még rendezve sem volt. Egy fél század alatt sem a nagy adományok mint a Jankovich — Istvánffy — Horváth István — Müller Jakab Ferdinánd féle könyvtárak anyaga, sem a köteles példányok nem kerültek feldolgozásra. Csak az alapító Széchényi Ferenc könyvtára állott Denis Michael szakrendszerében. Denis Michael a bécsi császári könyvtár igazgatója 1774-ben adta ki könyvtártani művét: *Einleitung in die Bücherkunde* címmel. Szakrendszere hét főcsoportot különböztet meg. A főcsoportok osztályokra, azok alosztályokra bomlanak.

Széchényi Ferenc könyvtárát, amely az Országos Széchényi Könyvtár alapját képezte, Denis szakrendszere alapján rendeztette Széchényi. Bécsben buzgó hallgatója volt Denis könyvtártani előadásainak. A kölcsönös tisztelet eredményeképpen a könyvtár nyomtatott katalógusához (*Catalogus Bibliothecae Hungaricae Széchényianae*. Pest, 1800) Denis írt előszót. Maga a Denis féle szakrendszer módosításokkal a katalógus szakrendes kötetében található.

Barna Ferdinánd a müncheni Hof- und Staatsbibliothek feldolgozási és szakrendszerét vette alapul, így müncheni katalógusnak nevezték el az 1926-ig épülő régi katalógust. A müncheni Hof- und Staatsbibliothek szakrendszerének kidolgozása Martin Schrettinger nevéhez fűződik, melyet 1829-ben tett közzé *Versuch eines vollständigen Lehrbuch der Bibliothekswissenschaft* című könyvtártani kézikönyvében. Schrettinger szakrendszere 12 főosztályból és 181 szakcsoportból áll. Jelzetként a szakok latin elnevezéseinek rövidítéseit használta. Mátray Gábor a Széchényi Könyvtár őre (igazgatója) az 1848/49-es szabadságharc éveiben fordította le magyarra az említett szakrendszert, bevezetésére azonban csak később került sor, miután Barna Ferdinánd müncheni tanulmányútja után magyar viszonyokra átdolgozta. Megtartotta a tizenkét római számmal jelölt főosztályt, a szakok számát azonban 181-ről 111-re csökkentette. 1926-ig az OSZK egész állományát ebben a szakrendszerben dolgozták fel. Ezután tértek át a folyószám szerinti raktározásra.

Müncheni könyvkatalógusunkat a szerzők betűrendjében, illetve névtelen munkáknál grammatikai rendszerű betűrendi helye szerint állították fel és az 1926 előtt szerzeményezett könyvek anyagát foglalta magába. Ez a nagyszabású katalógus egyaránt szolgált olvasói és szolgálati célokat. 1936-ban Fitz József főigazgató, Goriupp Alisz közreműködésével arra az elhatározásra jutott, hogy ezt a régi, több vonatkozásban elavult nagyformá-

tumú, főleg kézzel írt katalógust modern kartonkatalógussal cseréli fel. 1926—36 közötti idő a kísérleti évek időszaka volt. Az anyag nyilvántartására áthidaló, kézzel írott, vonalazott kartonra írt katalógust hoztak létre. Ez az anyag is folyamatosan felszámolásra került.

A feldolgozó munka igen jelentős reformja indult el 1936-tal. E fontos újítások — mint a szalagszerű feldolgozó munka bevezetése, kötet alakú helyrajzi naplók, ETO bevezetése, új sokszorosító eljárás és ennek segítségével modern kartonkatalógusok megteremtése, időálló lemeztár szervezése, melléklaprendszer kiépítése —, a könyvtárat a legjelentősebbek közé emelte.

Katalógusaink hiányossága, a selejtezés lehetősége nélküli gyarapodásunk olyan sokszorosító eljárás választására kényszerítettek, mely ha költséges is, teljesítőképessége fokozott iramú munkára képes és nemcsak új gyarapodásunkat dolgozta fel, hanem kedvező esetben múltunk hiányait is pótolhattuk vele. Németországban és néhány skandináv könyvtárban az adréma címírógépet vezették be katalógizálási célokra. Ezzel a géppel dolgozott Németországban a berlini, frankfurti, és mindenekelőtt a göttingai egyetemi könyvtár. Leginkább ennek a kitűnő és nagymultú könyvtárnak példája, valamint az ott szerzett információk vezették az OSZK főigazgatóját elhatározásában, hogy könyvtárunkat 1936 tavaszán a szükséges adréma gépekkel felszereltette. A könyvtári adréma üzemhez két gép szükséges. Nevezetesen egy préselőgép, mely cinklemezből vési a címléírás szövegét, továbbá egy levonógép, amely segítségével tetszés szerint kartonlapra, vagy listára annyi példányban nyomják le a kívánt szöveget, amennyit igényelnek. A nyert lenyomatok ha nem is érik el a nyomtatott cédulák külalakját, nem maradnak el az írógéppel készített cédulák mögött. A lemezek korlátozott terjedelme áthidalható, hosszú címek esetében felhasználhat két esetleg több lemezzel. Ezért a hiányért bőven kárpótol a kielégítő munkatempó, a pótlások, esetleges javítások könnyű lehetősége és főként a fémlemezre történő felvételek maradandósága. Az elkészült és lenyomott adrémalemezeket a rektor az e célra szolgáló szekrényekben a helyrajzi számok rendjében tárolja. A lemezeket bármikor elővehetjük és a nyomógép nyújtotta kettős lehetőségeknek megfelelően, akár listákra, akár cédulákra újra és újra levonhatjuk, készíthetünk a lemezek megfelelő csoportosításával akár szak-, akár betűrendben összeállított gyarapodási jegyzéket, vagy teljes állományjegyzéket is.

Az új rendre való áttérés szükségessé tette, hogy az új beszerzések feldolgozása mellett a müncheni rendszerben feldolgozott régi anyag is újra katalógizálásra kerüljön és így a könyvtár minél hamarabb egységesen átdolgozott katalógusokkal álljon az olvasók rendelkezésére. A rekatalógizálás munkája az eredeti tervek szerint 10—15 év alatt fejeződött volna be. A második világháború eseményei, a katonai behívások, az anyagmentéssel kapcsolatos teendők azonban oly mértékben lelassították ezt a munkát, hogy 1950-ig a régi anyagnak csak igen kis hányada került feldolgozásra. 1950—52 között ugyan a rekatalógizált művek száma elérte az évi feldolgozás 50%-át, de 1952 után még nagyobb visszaesés következett. A nemzeti tulajdonba vett könyvtárak hatalmas anyaga az igen nagy mértékben növekedő könyvtermésünk, továbbá a Szovjetunióból és a szomszédos népi demokráciákból

beszerzett könyvanyag egyre inkább háttérbe szorították a rekatalogizálás munkáját. Mivel a szokásos feldolgozási munkafolyamat igen hosszú időt vett volna igénybe, a rekatalogizálás és a katalógusok egységesítésére más megoldást kellett keresni. Két út kínálkozott:

1. a müncheni rendszerű katalóguslapok gépirással való lemásolása nemzetközi méretű kartonokra és beosztása a katalógusba;
2. a régi cédulák fényképezés útján való kicsinyítése — ahol erre technikai lehetőség volt.

Az első terv szerint a gépirásos másolás mellett sor került volna a szöveg minimális átszerkesztésére is. Ennek a tervnek a végrehajtásához olyan gépelőkre lett volna szükség, akik ezeket a javításokat is el tudják végezni, és egyben az amúgy is nehezen olvasható kézírásokat hibátlanul értik és másolják. Ezenkívül elkerülhetetlen lett volna a cédulák egyenként való korrigálása is.

Így 1958-ban bevezették a fotómechanikai eljárást, amelynek célja volt, hogy alkalmazásával kísérli meg a könyvtár rövid idő alatt egyesíteni a régi anyagát felölelő müncheni és az 1936 óta adréma-sokszorosítással készült új kartonkatalógust. Fényképezésre azok a cédulák voltak alkalmasak, amelyek terjedelme megengedte a kicsinyítést és nagyobb formai átalakítást nem igényeltek. Így erre elsősorban az önálló művek katalóguslapjai voltak alkalmasak.

Nem kerültek fényképezésre a sorozatok, valamint a kolligátumok.

Az önálló és teljes műveket a katalógusszerkesztő jelölte ki fényképezésre. Kijelölése közben bizonyos javításokat is el kellett végeznie. Tekintettel arra, hogy a lefényképezett cédulákat az adrémán készült katalógusba osztották be, a grammatikai rendszó alatt aláhúzott cédulák rendszavát meg kellett változtatni, a cím első szavát rendszóként kiemelni és olyan formai csoportosítást végezni, hogy a szöveg elbíri a kicsinyítést.

A rekatalogizálási és fotómásolási műveletek következtében a müncheni anyag fele (48%) került be a könyvtár olvasói és szolgálati betűrendes katalógusába.

Ez az akció természetesen nem akart végleges megoldást jelenteni, hiszen egyrészt a szakkatalógusban a müncheni szakjelzetek alapján nem lehetett a másolatokat beosztani, másrészt a cédulák olvashatósága is nagyon sok esetben kifogásolható volt. Nem használt a katalógus szerkezetének a teljesen más jellegű címléírások besorolása sem. A névvariációk összehozása pl. csak hosszú évek munkájával volt megoldható. Így ezeknek a fényképezett céduláknak normál kartonokkal való kicserélése, a művek rekatalogizálása szükségessé vált, megindult és folyamatosan feldolgozásra kerül.

## *2. Az olvasói katalógus nagysága, gyűjtőköre*

Az OSZK olvasói betűrendes katalógusát az ún. szürke katalógust (színéről kapta ezt a nevet) az I. emeleti katalógus folyosón állították fel a könyvtár főépületében. Ez a katalógus, mint a neve is jelzi, elsősorban az olvasók, a kutatók igényeit hivatott szolgálni.

A katalógus jelenlegi terjedelme: kétmillió cédula 2160 fiókban.

Mivel 1936-ban szervezték a katalógust, ennek következtében a könyvtár

- 1936 óta beszerzett (vétél, ajándék, csere, kötelesspéldány, hagyaték)
- a müncheni katalógus rekatalogizált
- és a müncheni katalógus fényképezett

anyagának a kartonjait tartalmazza.

Időhatár: Magyar anyag: 1712—

Külföldi anyag: 1601—

(Az 1712 előtti magyar és az 1601 előtti külföldi könyvek a Régi és Ritka Nyomtatványok Tárában találhatóak.)

Az olvasói (szürke) katalógus tartalma: Magyar és külföldi monografikus művek, gyűjtemények, sorozati főlapok, részcímes sorozatok, könyvjellegű periodikumok (pl. évkönyvek, kalendáriumok, jelentések stb.) különnyomatok, atlaszok, felsőfokú jegyzetek (1950-ig), általános és középiskolai tankönyvek (1964-ig), egyetemi tankönyvek, zárt anyag (1945—), bizalmas anyag (1978—), és végül mikrofilmek, irodalmi hanglemezek (1974—).

Az olvasói katalógus szerzők, társszerzők, testületi szerzők, közreműködők (szerkesztők, magyarázók, összeállítók, fordítók, illusztrátorok, sajtó alá rendezők stb.), szellemi közreadó testületek, földrajzi nevek, a mű tárgyát képező személynevek, kiadványcímek (mint címrendszo, szépirodalmi cím, párhuzamos cím, címváltozat, kerek, ill. szögletes zárójelben levő testületi, ill. szerzői rendszó utáni cím stb.) szerint tárja fel az anyagot, kezdetben teljesen mechanikus betűrendben, majd a katalógus növekedésének, az állandóan változó körülményeknek megfelelően csoportalakításos rendben.

Kimaradnak a katalógus gyűjtőköréből: a folyóiratok, felsőfokú jegyzetek 1950-től, általános és középiskolai tankönyvek 1964-től, továbbá a 45 előtti zárt és a 78 előtti bizalmas anyag.

Az OSZK különgyűjteményeinek anyagát természetesen nem tartalmazza a katalógus, ezáltal több kérdésre nem adhat választ a könyvtár teljes anyagára vonatkozóan. Ezekre a kérdésekre a különgyűjtemények nyilvántartásaiból lehet feleletet kapni.

### 3. *Az olvasói katalógus tartalma, sorolási rendje, sorolási rendjének változásai, jelenlegi helyzete*

Az olvasói betűrendes katalógus több évvel a vonatkozó magyar szabvány életbelépése előtt keletkezett, így többféle leírási szabály szerint készült cédula anyaga található benne.

Pontosabban: a szabvány előtti idők anyaga, a szabvány létrejötté utáni kísérleti évek címfelvételi rendje, majd a modernebb, a párizsi katalogizálási konferencia álláspontjai, ajánlásai alapján épülő címleírási rendszer cédulaanyaga.

Amint már említettem, az 1936 óta épülő betűrendes katalógust teljesen mechanikus rendben, az akkori igényeknek megfelelően építették ki.

A különböző minőségű rendszavak mechanikus betűrendben sorolódtak egymás mögött; ez a sorolási rend 1936-ban feltétlen haladást jelentett a korábbi porosz instrukciós rendszerű grammatikai rendszavas sorolás után.

Bizonyos csoportalakítási elv már a kezdeteknél is érvényesült a katalógusban, mégpedig egy szerző munkásságán belül. (Szerző önállóan írt művei, szerző, mint társszerző egy — majd két szerzőtárssal, szerző nevével kezdődő művek, végül a szerző, mint közreműködő és a szerzőről szóló irodalom közös betűrendben.)

Azonos nevű szerzők esetében a besorolás teljesen mechanikus volt több évtizeden keresztül.

Minden névváltozatról készült cédula, így egy szerző munkásságát több helyen is meg lehetett találni, de nem volt kiépített utalórendszer, amely segítette volna összehozni a különböző szerzői névvariánsokat. Tehát egy szerző munkásságát nem lehetett egy helyen megtalálni és egy-egy mű különböző kiadásai sem kerültek össze egy szerző különböző névformában történő címléírása következtében.

Egyéni néven leírt szerzők esetében nem alkalmazták a katalógus indításkor a kiemelés az azonos írásképű családnévtől, címtől.

Kettős vezetéknev esetén a második vezetéknev úgy került besorolásra, mintha egyéni név lenne.

Két vagy több egyéni nevű személynél csak az első keresztnév figyelembevételével sorolódott az anyag a katalógusba.

Idős és ifj. megkülönböztetések, nemesi előnevek szintén figyelmen kívül maradtak a besorolásnál.

Testületekről egységes címléírás, közreadó testületekről melléklap nem készült a párizsi konferencia előtt, így a testületnevekkel kapcsolatos besorolási problémák csak a 60-as évek elejétől jelentkeztek.

A katalógus anyagának igen jelentős hányada (31%) földrajzi címszó. A földrajzi nevek a mű nyelvén nyertek felvételt, ami a továbbiakban rengeteg probléma forrásává vált a katalógusban, mert szétválasztotta a földrajzi névanyagot. A földrajzi név (alanyesetben és melléknévi formában) és az ugyanolyan írásképű családnévek sorolása közös betűrendben mechanikusan történt a katalógus indulásánál.

Azonos szépirodalmi cím és földrajzi név esetén a szépirodalmi címet a földrajzi rendszó melléklapi csoportjába sorolták a rendszavak betűrendje szerint. (Fő és melléklapi csoport igen korán létrejött a tájékozódás érdekében a földrajzi nevek egyre gyarapodó száma miatt.)

A katalógus építésének első húsz évében igen sok felesleges tárgyszavas melléklap (45 000 cédula) került a katalógus anyagába, így bizonyos tekintetben szótárkatalógus jellegűvé vált a katalógus. Eredeti célja a katalógushasználat megkönnyítése volt, hogy az olvasóknak ne kelljen szakokat keresni, a későbbiekben viszont besorolásuk egyre bonyolultabbá vált, anyaguk a használók számára segítséget nem jelentett. Ez tette indokolttá a későbbiek során kiemelésüket.

Az OSZK tehát 1936-ban hajtotta végre a feldolgozó munka és a katalógusok nagyszabású reformját. Évek és évtizedek során azonban az anyag nagyarányú növekedése, az ingadozó feldolgozási gyakorlat, majd ennek megszüntetésére a szabvány létrejötte szükségessé tette az eddigi feldol-

gozási menet revízióját, a katalógusok kibővítését, rekonstrukciójának kidolgozását.

Az 1936 óta egyrészt a bibliográfiai adatok leírásában történt változások (pl. testületi szerzőség), másrészt a fejlődés adta követelményeknek és a könyvtárosok, olvasók igényeinek megfelelően a szolgálati katalógust melléklapokkal kellett kibővíteni (1962-ig csak főlapokból állt) és az 1936—1962 közötti anyag, tehát a szolgálati katalógus egész cédulamennyisége revízió alá került, a szükségnek megfelelően kiegészítették a címleírásokat, teljes rekonstrukció alá vették a katalógust, csoportalakításos rendszert építettek ki. (L. a már említett *Tervtanulmányt*.)

Legfontosabb rekonstrukciós feladatok voltak:

Helyes címfejek kiépítése, névváltozások összehozása, anonim művek, álnevek feloldása, testületi szerzői formák egységesítése, utalórendszer kiépítése — mindez a párizsi katalógizálási konferencia irányelveinek szellemében történt.

A párizsi katalógizálási konferencia — a testületi rendszavakat is beleértve — keretrendelkezéseket fogadott el a címleírások rendszavának megválasztására és formájára vonatkozóan.

Az előterjesztett javaslatot rész módosítások után végül is határozatként hagyta jóvá és azt ajánlotta, hogy a megtárgyalt javaslat váljék a nemzeti szabályzatok alapjává.

A katalógizáló szabályok revíziójával foglalkozó magyar bizottság — élén Domanovszky Ákossal — alapjaitól kezdve dolgozta át a hazai instrukciót, elfogadta a testületi szerzőség elvét is, amelyet a magyar katalógizálási gyakorlat eddig nem alkalmazott egységes címfejként. A magyar katalógizálási instrukció szövege alapján azonos lett a párizsi konferencia határozataival.

Azért volt fontos mindezt megemlíteni, mert ahhoz, hogy mai igényekkel léphessünk fel az olvasói katalógussal szemben, szükségessé vált a szolgálati katalógus fent említett rekonstrukciós munkáinak (kiegészítés, egységesítés, helyesbítés stb.) az olvasói katalógusban történő átvezetésére a helyrajzi naplók alapján fő és melléklapi, valamint utaló szinten. 1965-ben kezdődött el ez az igen idő- és munkaigényes rekonstrukciós munka az olvasói katalógus területén. Kezdetben lassúbb ütemben haladt munkaerőhiány miatt, majd 1970-ben gyorsabb ütemben folytatódott és folytatódik a mai napig is.

A szolgálati katalógus rekonstrukciójának indulásával egyidőben vetődött fel az olvasói katalógus további sorsa is. A katalógus teljes átszerkesztését nem vették tervbe, csak a részleges átszerkesztések megindítását, illetve folytatását írták elő, mivel az olvasószolgálati betűrendes katalógus a könyvtári munka egyik fontos bázisát jelentette, így csak kisebb méretű átszerkesztési munkák végzésére nyílt lehetőség.

Az anyag nagyságának növekedése, a korábbi címleírási egyenetlenségek fokozatos kiküszöbölése, minél korszerűbb címleírások készítése, egyre inkább maga után vonta a szolgálati katalógusban annyira bevált csoportképzés létjogosultságát, az olvasói katalógus számára is. Maga a testületi szerzőség kialakítása, fejlesztése is olyan bonyodalmakat jelentett

a katalógus szerkesztésében, hogy a katalógus különböző minőségű rendszavainak tagolása egyszerű, majd magyarázatos választólapokkal történő ellátása nélkülözhetlenné vált.

Az 1936-ban elindított katalógus mechanikus rendjét a használat érdekében megbontani kényszerülő változások a következők voltak:

#### *Személynevek esetében*

Egy-egy szerző anyaga *egy* névforma — bibliográfiákból, kézikönyvekből megállapított névforma — alatt került besorolásra. Egy szerző különböző névváltozatainak egy helyre történő összehozása az utaló rendszer feladatává vált.

Egy szerző munkásságán belül már a korábbiakban említett csoportalakítási elvben változás nem történt, csupán kiegészült a szerző nevével elnevezett testületi irodalommal, amely a szerző melléklapi szintű irodalma után sorolódott.

Azonos nevű magyar szerzők esetében a könyvtár Haraszthy Gyula idézett tervtanulmánya javaslatainak megfelelően a 60-as évek közepétől nagy feladatra vállalkozott. Megkezdte az ún. prominens (kiemelkedő) magyar szerzők irodalmának kiemelését, az azonos írásképű többi szerző művei közül, életrajzi és foglalkozási adatokat feltüntető választólapozással. Ma már több mint 10 000 szerző esetében megtörtént a kiemelés és folyamatosan végezzük továbbra is — adatváltozások esetén pedig javításokat eszközölünk a prominens neveknél.

Kit tekintünk kiemelésre kerülő személynek ?

A nagyarányú munka megindulása előtt elvileg tisztázni kellett azoknak a kiemelt szerzőknek a körét, akiknek munkásságát ezentúl összegyűjtve kívánjuk nyilvántartani. A kiemelt kezelés nem minden esetben jelent értékítéletet, hiszen egy nagy tudományos könyvtár katalógusának nem feladata a szerzők munkásságának elbírálása, csupán a tevékenység eredményeképpen létrejött művek feltárása olyan szerzők esetében, akiknek művei a kutatás szempontjából lényeges, hogy egy helyre gyűjtve megtalálhatók — illetve, hogy más szerzők műveitől elválaszthatók legyenek. A kiemelt kezelés tehát a katalógusban való eligazodást, tájékozódást könnyíti meg, s jelentős mértékben hozzájárul az olvasói katalógus információs értékének növeléséhez.

A kiemelési munkafolyamat 1968-ban rögzített szabályzata szerint a kutatómunka szempontjából elsősorban kiemelendő személynek minősül az az egyén, aki jelentőssé vált, mint történelmi személy, vagy író és tudós, továbbá bármely területen maradandót alkotott, valamely művészeti irányzat létrehozója, vagy képviselője, bármely tudományág vagy — szak megalapítója, úttörője, felfedezője, kutatója, és a társadalmi és tudományos élet terén eddigi, illetve jelenlegi működését kiemelkedőnek tekintjük. Külföldön élő magyar származású személyeket, akik most is magyarnak vallják magukat — pl. Selye János, Szentgyörgyi Albert — jelenlegi tartózkodási helyüktől függetlenül felvettük a kiemelt szerzők sorába.

Másodsorban kiemelendő személynek minősülnek az azonos nevű fontosabb szerzők, akiknek katalóguscédulái mechanikus betűrendben keverednek egymással, és harmadsorban — kizárólag gyakorlati okokból — a tudománytörténeti szempontból nem annyira jelentékeny, de sokat publikáló személyek.

A későbbiek során nemzeti könyvtári funkcióink szem előtt tartásával szélesítettük a kiemelés körét és igyekeztünk — igyekszünk — minél több magyar alkotó munkásságát a mechanikus betűrendből kiemelni és külön választólappal ellátni.

Ha a személynév csak utó-, illetve keresztnévből — továbbiakban egyéni név — áll, az azonos írásképp más típusú rendszavak előtt elkülönítve kerül beosztásra. Ezáltal átvettük a szolgálati katalógus sorolási rendjét ennél a rendszótípusnál, akárcsak a szentek, pápák, uralkodók esetében.

Az egyéni néven leírt szerzői nevek sorolása után az azonos családnév, kiadványcím és testületi név besorolása külön betűrendben történik. Ez a munka tehát az egyéni néven leírt szerzők kiemelése és a további rendszóanyag közös betűrendi sorolása állandóan folyamatban van. Kéttagú személynevek sorolása esetében megmaradt a kezdeti felállítási rend, vagyis a második tag úgy sorolandó, mintha egyéni név lenne. Olyan nagy arányú átszerkesztést igényelt volna ennek a sorolási rendnek a megváltoztatása, hogy mind ez ideig nem kerülhetett rá sor és a közeljövőben sem tervezzük a szolgálati katalógus jól bevált rendszerének átvételét ezen részmunka esetében.

Több egyéni nevű, illetve megkülönböztető elemmel, nemesi előnévvel ellátott szerzői nevek esetében leválasztást folyamatosan végzünk a katalógusban a választólapok segítségével az egyéb azonos nevű, de járulék nélküli nevekről, a jobb útbaigazítás érdekében.

Az olyan személynevek, amelyek valamely helynév melléknévi formájából alakultak, keverednek változatlanul az illető helysége melléknévi formában utaló művek katalóguslapjaival. Részleges, menetközbeni átszerkesztésekkel nem lehet megoldani ezt a sorolási feladatot, de nem is okozott komolyabb besorolási nehézséget, sokkal inkább pl. az olyan szerzői nevek esetében, ahol a személy neve és a földrajzi név alanyesetialakja megegyezik. Ezek leválasztása elengedhetetlenül szükségessé vált, mivel egyszerűen nem lehetett eligazodni, nem lehetett beosztani az anyagot a katalógusba, s az olvasónak is nagy gondot okozott.

A kezdeti időszakban ez nem okozott problémát, de az anyag egyre nagyobb volumene, a földrajzi névvel kezdődő testületi nevek számának növekedése csoportalakításos rendszer kialakítását tette szükségessé e rendszavak esetében.

Így a következő sorolási rend alakult ki:

földrajzi névvel kezdődő testületi nevek fő- és mellékszínten,  
földrajzi név magában fő- és mellékszínten, majd a  
földrajzi névvel megegyező szerzői név cédulái következnek a már  
korábban említett csoportalakítási rendben.

### *Testületi nevek*

Az 1960-as évek elejétől beszélhetünk igazán testületi irodalomról, Dománovszky Ákos testületi szerzőségről szóló alapmunkája, majd pedig a párizsi konferencia testületi szerzősége vonatkozó irányelvei után. A szolgálati katalógus rekonstrukciója által kialakított egységes testületi rendszer, a visszamenőleges javítások, a kurrens anyagban a rekonstrukció által kialakított egységes testületi rendszavak alkalmazása, majd az évek során fokozatos fejlesztése, a testületi nevek utalóinak, hivatkozásrendszerének kidolgozása az olvasói katalógus számára is komoly feladatot adott.

A hatvanas évektől kezdve földrajzi névvel kezdődő testületi név esetén csoportalakításos rend vált szükségessé, amit már a személynév-változtatásoknál ismertettem.

Tehát: földrajzi név + testületi név,  
földrajzi név,  
családnév.

Egy-egy testületi néven belül a következő sorolási rend alakult ki:

testületi nevek szerzői szinten,  
társszerzős szinten, tehát egy vagy több testületi szerzőtárssal,  
testületi nevek közreműködőként, és mint a róla szóló irodalom bővítőményes alakja, elárendelt egysége.

A személynévből álló testületi név besorolása a szerzői név melléklapjai után következik.

A testületi rendszavak javítása, egységesítése állandó feladatunk, a rekonstrukciós beosztással együtt folyamatosan végezzük. 1973. december 1-től kezdődően az olvasói katalógusba a testület nevéhez bekerül minden olyan mű címléírása, mely a magyarországi és nem magyarországi, de hungarika jellegű testület történetével foglalkozik, működésének, belső életének kérdéseire, a testületnek más testülettel, vagy személyekkel való kapcsolatára terjed ki.

### *Címek sorolása*

Egy-egy szerzői rendszói soroláson belül a fő- és melléklapszintű besorolási rend között foglal helyet az illető rendszó nevével kezdődő cím.

A szépirodalmi címeknél az évek során változás történt a besorolásban bizonyos részeknél: ott ahol a szépirodalmi cím egybeesett az illető földrajzi névvel, kiemelés történt a melléklapszintű besorolásából és a címnevek csoportjába került az anyag egy-egy földrajzi rendszón belül.

Szerzői névvel kezdődő szépirodalmi cím esetén ugyanez a változás történt a katalógusban a jobb megtalálás, a logikusabb sorolási rend érdekében.

A személynéveknél történt változásoknál a már említett csoportképzés kizárólag egyéni névből álló személynévek esetében a következő: először

sorolódik az egyéni névből álló szerzői név, majd ezt követi az azonos nevű családnév, testületi név, cím, tehát az összes másfajta rendszó csoportja közös betűrendben.

### *Földrajzi nevek*

A földrajzi nevek kérdése az olvasói katalógus egyik legnagyobb problémájává vált. Az évek- és évtizedek alatt a katalógus földrajzi névanyaga igen nagy mértékben felduzzadt. Rendkívül nehezíti a besorolást és a különféle rendszók utáni keresést a sok földrajzi címszó. Mint már említettem, a földrajzi nevek a kiadvány nyelvén kerültek besorolásra a katalógusba. Ez azt eredményezte, hogy ugyanaz a földrajzi név két, sőt három-négy helyen is megtalálható a katalógusban. A mostani szabályaink szerint magyar, illetve a nemzeti hovatartozásnak megfelelő formában vesszük fel a földrajzi neveket fajtájuktól függően. A régi, helytelen földrajzi felvételek alól csak minimális mértékben sikerült azonban eddig kiiktatni a helyneveket és az anyagot a rendkívül nagy mennyiség miatt a korszerű szabályok szerinti névformához sorolni.

Külön földrajzi katalógus felállítása nagyon megkönnyítené speciális földrajzi kérdésben az érdeklődők munkáját, ugyanakkor földrajzi nevek nélkül az olvasói katalógusban való eligazodás is jóval könnyebb lenne. Erre volt határozott elképzelés, továbbá javaslat, de döntés mind a mai napig nem történt.

### *Tárgyszavak*

A tárgyszavak besorolása a katalógusba a hatvanas évek előtt az anyag mennyiségi növekedésével a problémák egész sorát okozta.

Besorolási nehézségekkel járt csupán, segítséget nem sokat nyújtott a keresőnek, a szakkatalógust természetesen nem pótolhatta, mindig vissza kellett kanyarodni egy-egy téma keresésénél a szakkatalógushoz. Kiemelésüket az olvasói katalógusból nagyrészt már elvégeztük.

### *Utaló- és hivatkozásrendszer*

Utaló- és hivatkozásrendszerünk kiépítése egyik alapvető feladat volt a szolgálati katalógus rekonstrukciója során. A rekonstrukciós és a kurrens katalógusmunkálatokból származó utalók folyamatos elhelyezésével a névvariációk összehozása, egyes problematikus rendszavak rendezése, testületnevek névváltozatainak időhatárral történő jelölése történhetett meg. Tehát a szolgálati katalógus rekonstrukciójával minden egyes rendszó felülvizsgálásával, egy olyan folyamatrendszer indult meg, amely lehetővé tette, hogy a katalógusok színvonalasabbá váljanak. Ebben pedig egyik legnagyobb szerep a gondosan kimunkált utalórendszernek jutott.

## Választólap-rendszer

Az olvasó helyes útbaigazítására, a keresés megkönnyítése érdekében az utolsó másfél évtizedben még egy komoly feladat hárult a katalógus szerkesztőire. Mégpedig a választólap-rendszer kiépítése, melynek korábban nem volt jelentősége. Azonban a katalógus növekedése, a csoportrendszerek kialakítása egy-egy rendszőn belül, a sok tagolódás egy-egy testületi néven belül, a prominens nevek kiemelése mind olyan problémák voltak, amelyeket csak jó, körültekintő választólap-rendszerrel, sőt ha szükség van rá, magyarázatos választólap segítségével lehet megoldani.

Fontos kiemelni az eddigi változások végrehajtása mellett azokat a további napi feladatokat — a kurrens anyag besorolása mellett — amelyek további bővítést, korszerűsítést, a katalógus állandó finomítását jelentik:

- a rekonstrukciós munkálatok (cédula és utaló vonatkozás) folytatása, lehetőségekhez mért gyorsítása,
- a katalógus részleges átszerkesztésének folytatása,
- a prominens személynevek kiemelésének, javításának folytatása,
- a földrajzi fogalmak lehetőséghez mért rendezése,
- a feleslegessé vált tárgyszavak kiemelésének folytatása, illetve befejezése,
- a katalógus elhasznált céduláinak lecserélése, valamint a hiányzó cédulák pótlása,
- a katalógus választólap-rendszerének bővítése, a katalógus állandó gondozása.

A címleírási egységesítések következtében lehetőség nyílt arra, hogy a betűrendes katalógus fontos funkcióit teljesíteni tudja, ti., hogy egy bizonyos szerző munkásságát egy helyen összehozza és egy mű különböző kiadásai egy helyen legyenek megtalálhatók. Ugyanis egy-egy szerző több névalakban történő előfordulása a katalógusban lassan megszűnőben van a rekonstrukciós anyag folyamatos beosztásával, továbbá az azonos magyar szerzők nevével történő prominens szerzők kiemelése is rendkívül sokat segített.

Tehát sok javítás, szerkesztés, tagolás történt eddig is a katalógusban és ez a jövőben csak növekedni fog a használók útbaigazítása, a kívánt dokumentum minél gyorsabb hozzáférhetősége érdekében.

A történelmi rétegződés folyamán kialakult sok egyenetlenséget azonban nem küszöbölhetjük ki teljesen, hiszen több mint 40 évvel ezelőtt elindított kétmillió nagyságrendű katalógusról van szó, amelyet nem lehet egy vagy két évtized alatt kisebb-nagyobb átszerkesztések mellett tiszta profilú csoportképzéses katalógussá alakítani.

Az adatok megtalálása a katalógusban a következő okokból nehéz még ma is:

- a történelmi rétegződés következtében fennálló egyenetlenségek,
- útbaigazítási rendszer még nem teljesen kiépített (választólapozás),
- a katalógus nagy mérete,
- a bibliográfiai adatok gyakran pontatlanok az olvasók részéről,
- a katalógushasználók gyakorlatlansága.

A sokévi javítási, átszerkesztési munka azonban nem látszik hiábavalónak, az olvasó — ha minimális türelemmel rendelkezik — átlátja a katalógus szerkezeti megoldásait és tudja is használni.

Az olvasói betűrendes katalógus szerkesztési szabályzatának elkészítése időszerűvé vált, mivel eddig csupán egy igen rövid, a részletekre nem kiterő szabályzat létezett (több mint 10 éve készült) és csak a legszükségesebb teendőket vázolta.

Ehhez a régi alapszabályzathoz az évek során ún. részszabályzatok készültek, de átfogó, teljes szabályzattá nem válhattak. Ezért volt szükség egy új, bővebb szerkesztési szabályzat létrehozására az olvasói katalógus számára.

#### 4. Az olvasói betűrendes katalógus kiegészítő nyilvántartásai

##### *Müncheni betűrendes katalógus*

Az ún. müncheni katalógus az olvasói betűrendes katalógus elődkatalógusa. Mint a neve is mutatja, a müncheni Hof- und Staatsbibliothek szakrendszert vette át a katalógus.

A katalógus a grammatikai rendszó (első alanyesetben álló főnév) pl. Kräftiges *Krankbuch* és szerzők szerint tartja nyilván az anyagot betűrendben.

Ha két vagy több műnek ugyanaz a rendszava, akkor további aláhúzások irányítják a keresőket. Utalások is találhatók az egyik rendszőről a másira, a közreműködőkről a szerzőkre, gyűjteményeknél az egyes szerzők neveiről, a sorozat tagjaként megjelent műről a sorozat címére. Egybekötött műveknél (az ún. kolligátumoknál) minden további hozzákötött mű leírása utal az első helyen bekötött mű rendszavára.

A müncheni katalógus átdolgozása a legnagyobb problémák egyike, mert csak a könyvek kézbevitelével, rekatalogizálással oldható színvonalasan meg:

- az anyag javarészt régi, latin és német nyelvű,
- a címek hosszúak és értelmes lerövidítésük nemcsak nyelvismeretet, hanem komoly könyvtári szaktudást is igényel,
- helyes szerzői névalak megállapítása,
- a testületi szerzőség megállapítása,
- és végül átszerkesztés a nem mechanikus elvre épülő besorolás miatt.

A müncheni katalógus mindenkori használói őszinte megbecsüléssel nyilatkoztak erről a könyvtártörténeti érdekességű katalógusról, mely generációk kiváló tudósait igazította el kutatómunkájuk során — állapítja meg Haraszthy Gyula tervtanulmányában.

E katalógus tehát tulajdonképpen könyvtártörténeti „műemlék”, s akkor is meg kell őrizni, ha évtizedek múlva befejeződik a teljes rekatalogizálás.

### *Értesítő katalógus (19 doboz, mintegy 3800 nagylapos cédula)*

A müncheni katalógus kiegészítőjének tekinthető. Mint a neve is mutatja, iskolai értesítők anyagát tárja fel kezdetektől 1944-ig az iskolák betűrendjében. Budapesti iskolák esetében a kerületek növekvő rendje a besorolási meghatározó, azon belül az iskolák betűrendje.

Még élő katalógus, mert lapjaira az újabb beszerzések rávezetésre kerülnek.

### *Egyetemi és főiskolai jegyzetanyag katalógusa*

Ez az ún. régi jegyzetkatalógus. A katalógus az 1950—1964 közötti időszak egyetemi és főiskolai jegyzetanyagát tárja fel a címek és szerzők betűrendjében géppel írt papírcédulákon.

### *Tankönyvek és jegyzetek betűrendes katalógusa*

1964-től napjainkig a magyar iskolarendszerű oktatás tananyagáról — általános és középiskolai tankönyvekről, a felsőfokú oktatás jegyzeteiről a nyomtatásban megjelent egyetemi tankönyvek kivételével — külön katalógus tájékoztat, adrémázott cédulákon egyszerűsített feldolgozásban.

A katalógus az alábbi típusú kiadványok címleírásait tartalmazza: Magyarországon megjelent (magyar és idegen nyelvű)

- általános és középiskolai tankönyvek,
- egyetemek, főiskolák és tanfolyamok jegyzetei,
- a fenti típusú kiadványokkal kapcsolatos kiegészítések (tantervek, módszertani útmutatók, segédletek, példatárak stb.).

A katalógus betűrendes és iskolatípus részről áll az olvasók igényeinek megfelelően.

### *Betűrendes nyilvántartó rész*

A szerzők nevét és kiadványok címét tartja nyilván.

A kiadványoknál a szerzők gyakori változása miatt a cím viszonylag legállandóbb elem, így szerzői rendszó esetén is fellelhetők a kiadványok címük alatt is. A besorolás mechanikus. Az azonos nevű szerzőket nem különböztetjük meg egymástól, műveiket egy betűrendbe soroljuk. Kettős vagy összetett nevű szerzők esetében a besorolásnál az egyszerű név megelőzi az összetettet. A szerzői rendszónál a következő besorolási elem a cím.

### *Az oktatási intézmények nevét iskolatípusok szerint nyilvántartó rész*

A katalógusban az anyag besorolásra kerül a közreadó, illetve azon intézmények szerint is, amelyek számára készült a jegyzet, illetve tankönyv. Ennek az a célja, hogy választ adjon egy bizonyos iskolatípusnak, fajtának milyen tananyaga van meg a könyvtárban.

Az intézmény típusa, fajtája és a mű címe külön-külön és együttesen szakmai csoportosítást alkotnak, ezáltal kapunk választ azokra a kérdésekre, amelyekre csak a szakkatalógus tudna választ adni.

A katalógus szerkezetének alapja az oktatási szint és az oktatási fajták rangsorolása:

Felsőfokú oktatás — minden olyan intézmény, melynek elkezdéséhez középfokú iskolai érettségi, illetve képesítés szükséges.

1. Egyetemek.
2. Főiskolák.
3. Felsőfokú technikumok.
4. Felsőfokú szakiskolák.
5. Tanár- és tanítóképzők.
6. Óvónőképző intézetek.

Középfokú oktatás — minden olyan oktatási intézmény, melynek elkezdéséhez általános iskolai végzettség szükséges, és amely valamilyen felsőfokú intézménybe való továbbtanulásra lehetőséget, illetve képesítést ad.

Alsófokú oktatás — a kötelező nyolcosztályos oktatási formán belüli iskola-fajták.

Egyéb oktatás — minden egyéb oktatási forma.

Ezeket a nagyobb csoportokon belül további részletezés következik az egyes intézmények neve szerint, mechanikus betűrendben. Ha azonos nevű intézmény több városban is működik, akkor azokat székhelyük betűrendje szerint tartjuk nyilván.

Pl. Tanárképző Főiskola Eger  
Pécs  
Szeged

### *Betűrendezés szabályai*

A csoportalakító rendszer mindig az iskola, ezen belül a közép- és általános iskolai tankönyveknél az osztály száma a meghatározó. Szakmai csoportosítású iskoláknál (pl. szakközépiskolák, szakmunkásképzők stb.) a szakma betűrendje. Az általános, ill. szakma szerint nem részletezett tankönyvek megelőzik a szakmák szerinti csoportot.

Felsőfokú intézményeknél lehetőség szerint karokra tagoltan közöljük az anyagot.

Azok a cédulák, amelyeken a kar vagy székhely nincs feltüntetve, az általános anyaghoz kerülnek, vagyis mind a székhely szerinti, mind a kari beosztás szerinti anyagot megelőzi rögtön az intézmény választólapja után az általános anyag.

A rendhatározó elem az egyes csoportokon belül mindig a cím, illetve a szerzői rendszer.

Az intézmények esetleges névváltozatairól utalók tájékoztatnak. Ha névváltoztatásra — feltehetően — az intézmény átszervezése, vagy szakosítása következtében került sor, hivatkozást helyezünk el a katalógusban.

Az 1965 óta kiadott tankönyvekkel és jegyzetekkel kapcsolatban tájékozódni lehet a tankönyvjegyzet katalógus mellett a MNB rendszerében kétévenként megjelenő „Magyar könyvészet. Tankönyvek” című kiadványköteteiben.

Ezdig megjelent kötetei: Magyar Könyvészet. Tankönyvek

1965—1966

1967—1968

1969—1970

1971—1972

A fent említett szakosított jegyzék folyamatos megjelenésével a tan-  
könyvjegyzet katalógus megfelelő részei fokozatosan kiiktathatók lennének,  
mivel megfelelő bibliográfiai kötet ellátottsága mellett a kiadvány pótol-  
hatná a katalógust.

### 5. Kiadói katalógus

A kiadói katalógus elsősorban azoknak az olvasóknak ad felvilágosítást,  
akik a kiadvány főbb adataira nem emlékeznek, csak a kiadó nevére, vagy  
egy-egy kiadó egy-egy évi munkásságára kíváncsiak.

A katalógus 1975-től az ISBN szám bevezetése óta gyűjti anyagát.  
Az 1974-es év kísérleti év volt, anyaga nem öleli fel a teljes 1974-es könyv-  
termést, ezért célszerű volt a katalógust 1975-tel kezdeni.

A katalógus a Magyarországon kiadott és a Széchenyi Könyvtárban  
feldolgozott könyvek leírását tartalmazza. Tehát sem a periodikumok, sem  
az aprónyomtatványok, sem a különlenyomatok nem tartoznak a katalógus  
gyűjtőkörébe.

A katalógus rendezése az ISBN szám alapján történik. Az ISBN, azaz  
a szabványos nemzetközi azonosító könyvszám rövid és egyértelmű azono-  
sító jel, az International Standard Book Number rövidítése, amely egy  
tízjegyű számmal valamely könyv (kiadvány) egyedi félreérthetetlen jelö-  
lésére szolgál.

Az ISBN számmal ellátott könyvet bármely országban egyértelműen  
azonosítani lehet. Az ISBN egyszerűsíti a könyvtári nyilvántartást, meg-  
könnyíti a könyvtárközi kölcsönzést, a nemzetközi cserét és lehetővé teszi  
a kiadói könyvkereskedelmi ügyvitel korszerűsítését.

Szerkezete:

ISBN	963	319	014	2
betűjel	nemzeti azonosító	kiadói azonosító	a kiadvány sorszám	ellenőrzőszám

A kiadói azonosító szám az ISBN szám 2. számcsoportja. A magyarországi  
kiadók azonosító száma 2—5 számjegyből állhat.

Egy adott kiadói azonosító szám csak egyetlen kiadót jelölhet. Kivé-  
telt alkotnak azok az intézmények, amelyek kiadói tevékenysége nem rend-  
szeres, vagy kiadványai csak kivételesen tartoznak az MSZ ISBN-szabvány  
hatálya alá. Ezek esetében az ISBN-Iroda egyedi kiadói azonosító szám  
helyett a 00—04 kiadói gyűjtőszámok alkalmazására jogosult. Tehát a  
00—04 szám mögött több ilyen jellegű kiadó anyaga együttesen található.

A kiadói katalógus esetében a besorolás a kiadói azonosító kódszámok  
növekvő számrendjében történik, évek szerint, azon belül a rendszó — tehát  
a leírás első szavának betűrendjében.

Az ISBN számok a címleírás szövege fölött a *cédula jobb felső sarkában*  
találhatók. Egy leíráson a kiadók számától függően több ISBN szám is  
szerepelhet. A második és harmadik ISBN számot ilyenkor a címleírás  
után tüntetjük fel. Minden egyes ISBN számról külön cédula kerül a  
katalógusba.

Két nyilvántartási listánk van a kiadókra vonatkozóan:

1. a kiadói azonosító számértéke szerint ez kulcs a kiadó nevéhez,
2. a kiadó nevének betűrendje szerint — mely kulcs a kiadói azonosító számhoz.

### III. A jövő modern katalógusa — az olvasói katalógus távlati tervei\*

A bibliográfiai információk cseréjének megkönnyítésére a bibliográfiai kézikönyvek és könyvtári katalógusok jobb kihasználásának elősegítésére nemzetközi vonatkozásban is szükségessé vált új címleírási szabvány kidolgozása, olyan egységes szabályzat létrehozása, amely összhangban van a nemzetközi elvekkel és eleget tesz a gépesítés követelményeinek, hogy ily módon a tárolt adatok nemzetközi viszonylatban is kicserélhetők legyenek. A gépesítést a nemzeti bibliográfiai kiadványrendszer egységessége előbb-utóbb megköveteli.

Már több külföldi könyvtár alkalmaz nem hagyományos módszereket katalógusok előállítására. Többek között számítógépes katalógusok előállítására is sor került. A számítógépet először 1965-ben alkalmazták katalógizálásra. A katalógus gépesítésének nagy előnye a hagyományos katalógusokhoz képest a lényegesen nagyobb számú és változatosságú hozzáférési pont.

Ennek kihasználásához azonban ismerni kell a katalógushasználók igényeit.

A gépi módszerek a legnagyobb változást a katalógus formájában hozták. Lehetővé teszik kötetkatalógus, mikrofilm, mikrofilmlap alakú katalógus, vagy akár vizuális adatkijelző alkalmazását is. A COM technikával készült katalógusok (COM rendszer, azaz gépről közvetlenül mikrofilmre vitt adatok rendszere) egyébként összehasonlíthatatlanul olcsóbbak, mint a cédula vagy kötetformájú kiírások. A géppel olvasható bibliográfiai tételek készítése nem olcsó, de a manuális könyvtári munkában is a katalógizálás és az osztályozás az egyik legköltségesebb feladat.

A számítógépes katalógizálás terén a legnagyobb figyelmet a MARC program keltette. Leírásának alapja az AACR 1967-es változata. A nálunk alkalmazásra került gépi rendszer a MARC II. Az egyszer feldolgozott adat országszerte hasznosítható, különböző célokra felhasználható.

A cédulakatalógus egy évszázad óta a bibliográfiai információk hagyományos hordozója. A fejlődés azonban a COM és egyéb off-line produktumok perspektívában pedig az on-line katalógus kialakítása felé mutat.

A *Könyvtári Figyelő* 1976. 4–5-ös számában található *A cédulakatalógusok jövője* című kiadvány ismertetéséből kiemeljük Hugh Atkinson könyvtári szakember megállapítását: „A költségektől eltekintve mindenki igényli az egységes, egyetlen, minden információt tartalmazó katalógust. A cédulakatalógus erre pedig ma már alkalmatlan.” A távlati katalóguskialakítási tervek jelenleg látható legflexibilisebb fázisa az on-line katalógus. Az ada-

\* Meg kell jegyeznünk, hogy e tanulmány kézírata 1979 és 1981 között készült.

tokat gép tárolja, on-line terminálon keresztül használható az információ, de róla kiíratos papír, COM vagy cédulaformátumban is elvégezhető.

Az on-line katalógus *előnye* a gépben tárolt adatok hozzáférhetősége közvetlen és azonnali, egyidőben több pontról lehetséges. Egy könyvtári rendszer központi adatbázisaként szolgálhat a beszerzéstől a referenzsig. Központilag tárolt bibliográfiai információkból, különböző nyilvántartások építhetők ki. *Hátránya*, hogy drága és fejlett telekommunikációs rendszert igényel. A hagyományos katalógustól az on-line katalógusig a céloknak megfelelően különböző formák valósíthatók meg. Ezeket az új katalógusformákat a szélesebb hozzáférhetőség igénye és az új technikai eljárások tették lehetővé.

Az ISBD ajánlásokat is figyelembe vevő új magyar címléírási szabvány bevezetése küszöbön áll.

A gépi feldolgozásra alkalmas címfelvételi rendszer probléma elé állítja majd természetesen a katalogizálókat: A jövőben a központi gépi cédula-szolgáltatás útján beérkező cédulaanyag beosztása a korábbi címfelvételi rendszerben felépített katalógusba nem ígérkezhetett könnyen megoldható feladatnak.

Több elképzelés jött számításba:

1. A régi katalógusba beépíteni az új címfelvételeket.

A régi katalógusba az új címfelvételek besorolása szinte legyőzhetetlen akadályokba ütközik, hiszen eddig is komoly feladat az újabb, modernebb címléírási szabályok alapján készült felvételek besorolása az 1936-ban indult katalógusba, rengeteg egyéni hivatkozás, utaló, magyarázatos választólap-készítés vált eddig is szükségessé. Újabb, radikálisabb változtatás esetén a katalógusszerkesztők megoldhatatlan feladat elé kerülnének.

2. Új katalógus indítása

Új katalógus felépítésének esetén két lehetőség kínálkozik

a) megjelenési év szerinti leválasztás

Egy bizonyos évhatár előtti anyag a régi katalógusba, és az évhatár utáni minden anyag az új katalógusba kerülne.

b) beszerzési évvel történő leválasztás

Egy bizonyos beszerzési évtől minden anyag az új katalógusba kerülne.

Követendő példának tartjuk a Lipcsei Deutsche Bücherei és a Zágrábi Nemzeti és Egyetemi Könyvtár által kialakított katalógusrendszert.

Mindkét könyvtárban az új katalógus felépítése mellett döntöttek. A két katalógus határa egy meghatározott megjelenési év.

A lipcsei Deutsche Büchereiben az 1973-as megjelenési évig a régi katalógusba osztják be a művek katalóguscéduláit, és feldolgozásuk a régi címléírási elvek alapján történik. Az 1974-es megjelenési évvel beérkező anyagot már az új szabvány szerint (RAK—ISBD alapján kialakított címléírási szabvány) dolgozzák fel, és az új betűrendes katalógusba osztják be a címléírások katalóguscéduláit.

Nagyon fontos szempont volt az LDB számára a két katalógus közötti kapcsolat megteremtése, az olvasók helyes irányításának megvalósítása különösen a folytatásos művek, többkötetes művek, egyes művek ismételt kiadásai esetében. A Bibliográfiai Osztálytól gépi úton kapott katalóguscédulákat manuális eljárással teszik alkalmassá a katalógusban történő beosztásra. A mellékrendszavak kiemelése nem aláhúzással, hanem írógép segítségével, fejeléssel történik.

A Zágrábi Egyetemi Könyvtárban is megjelenési évvel zárták le 1975 decemberében a katalógust. Ez a lezárás gyakorlatilag azt jelentette, hogy minden 1975 előtti megjelenésű anyag leírása a régi katalógusba kerül, és 1976-os megjelenésű évtől minden anyag az új katalógusba sorolódik.

Az új 1976-tól épülő katalógus szerkezetének kidolgozása az ISBD/M alapján történt. Eva Verona által összeállított szakkönyv (Verona Eva: *Pravilnik is prirucnik za izvadbu abecednich kataloga. 1 dilo. Obrednice i redalice.*) alapján készülnek az új katalógus címléírásai; a szakkönyv az ISBD/M-től csak minimális mértékben tér el. A két betűrendes katalógus közötti kapcsolat megteremtésére itt is nagy gondot fordítanak. A címléírások alján hivatkoznak, hogy a korábbi, ill. későbbi kötetek a régi, ill. új katalógusban találhatók.

A megjelenési évvel történő katalógus-lezárás mellett a használók érdekében döntöttek az említett könyvtárak szakemberei. A megjelenési évvel történő lezárásnál csak egy helyen kell egy kívánt adat után kutatni, a beszerzési évvel történő lezárásnál viszont egy-egy keresett adatot mindkét katalógusban meg kell nézni.

A korábban már említett *A cédulakatalógusok jövője* című fordításból megtudhatjuk, hogy pl. az amerikai könyvtárak cédulakatalógusainak jövője is komoly problémát jelent az illetékes szakemberek számára.

Az Association of Research Libraries (Tudományos Könyvtárak Egyesülete) vitaülésének hozzászólásairól tájékoztat a cikk. A cikk végén érdekes mátrix található, mely az eddigi vizsgálatok eredményeit tárja fel.

Felvázolja az új katalógizálási szabályok változásainak átvezetési lehetőségeit, a módszerek eredményeit három területen vizsgálja és foglalkozik az egyes módszerek költségeinek nagyságrendjével.

Módszer	Az új szabályokkal kompatibilis lesz-e minden leírás	Következetesek lesznek-e a leírások	Szétszóród-nak-e katalógusban a leírások
Régi leírások revíziója	igen	igen	nem
Régi leírások áthelyezése	igen	nem	nem
Egymás mellé helyezés	nem	igen	nem
Utalások	igen	nem	igen
Új katalógus	igen	nem	igen

A régi leírások revíziója azt jelenti, hogy új leírások készülnek, mindhárom területre ez az ideális, de legdrágább megoldás.

Az áthelyezést egyesek választólap-technikának is nevezik, a régi leírások beosztásra a régi címfejekkel kerülnek át az új címfej helyére (legfeljebb ceruzával kijavítva) és a választólapra bízzák az eligazítást. A módszer sokat bíz a katalógusszerkesztőkre, azoknak kell felismerni, ha kiemelnek egy régi leírást, hogy bármi van is a szövegben, milyen új forma alá kell besorolni.

Az egymás mellé helyezésnél a régi címfejek tovább élnek, az új szabályok csak a katalógusba először bekerülő új címfejeknél kerülnek alkalmazásra.

Az utalásos módszernél az új szabály szerint készült címfejeknél utalni kell a régre és fordítva.

Az új katalógus határozottan kimondja a régi lezárását, ellentétben az utalásos módszerrel, ahol akkor kerül sor utalásra, ha a címfej változik. Új katalógusban automatikusan szakadás áll be a címfejeknél.

Ismét Hugh Atkinson-t idézve az említett cikkből:

„A katalógusok megosztása a régi cédula és az új rendszerre nem jelenthet nehézséget, hiszen minden kutató legalább feltucat könyvtárban dolgozik különböző katalógusokkal. Ha egy könyvtárban két katalógusban kell keresnie, hamar megszokja. Már most is kiegészíti Yale-ban az alap-katalógust a gépi előállítású mikrofilmjegyzék a feldolgozás alatt álló művekről.”

Az OSZK Katalógizáló Osztály az 1978-as évtől kezdve tervezi — a külföldi tapasztalatokat is figyelembe véve — új szolgálati és új olvasói katalógus felállítását. Feltehetően a régi és az új katalógus közötti évhatár az új feldolgozási módszer bevezetésének időpontja. Tehát egy adott megjelenési év. A 79—80-as katalógus szerkesztési kísérleti munkák hozzák meg a végleges döntést.

A régi katalógus leválasztása és egy új katalógus felállítása nehézségeket von majd maga után, hiszen a címleírásokat egy bizonyos megjelenési évtől vagy a régi feldolgozás, vagy pedig az új szabvány szerint kell elkészíteni és ennek megfelelően a régi vagy az új katalógusba sorolni. Különös figyelmet és gondosságot igényel majd a két katalógus közötti kapcsolat megteremtése a többkötetes művek, folytatásos művek, többszöri kiadások, sorozatok stb. esetében.

A Katalógizáló Osztály vezetője Kovács Ilona a következőket állapította meg az MNB és a Katalógizáló Osztály közös kísérletével kapcsolatos feljegyzésében (1979. márc. 28.) a jövő feldolgozási menetére vonatkozóan:

„A Bibliográfiai Osztály és a Katalógizáló Osztály az integrált feldolgozási program megvalósítása érdekében 1979 januárjában megkezdte annak előkészítését, hogy az MNB feldolgozás eredményeit központi cédulaszolgáltatás formájában hasznosítsa.

A Katalógizáló Osztály a központi cédulaszolgáltatás megindulásával egyidőben új szolgálati és új olvasói katalógus építését kezdi meg.

Az új katalógusok számára két forrásból érkezik majd cédulaanyag:

1. Kötelempéldányok a központi cédulaszolgáltatásból.

## 2. Saját beszerzés (külföldi anyag) saját feldolgozásból

Természetesen mindkét forrásból származó anyag feldolgozása azonos módszerrel kell, hogy történjék, mivel egy katalógusba épül majd be.

A jelenlegi feltételeknek megfelelően a kötelezpéldány feldolgozása gépi úton, a saját beszerzés manuális úton, azonos leírási szabályok szerint állítja elő azokat az alapeírásokat, amelyeknek sokszorosítását azonos módszerrel az adrémaüzem keretében kialakított xerox technikával a Katalogizáló Osztály maga állítja elő.

A módszer bevezetésének feltétele az, hogy az új katalogizálási rendszer alapját képező valamennyi szabvány elkészüljön, az MNB jelenlegi feldolgozási módszerét az új szabványnak megfelelően átalakítsa.

Az új katalógus megkezdése csak végleges feldolgozási módszerekre építhető. Az új katalógus gyűjtőkörébe csak könyvek tartoznak majd. Az időszaki kiadványok — beleértve a könyvjellegű időszaki kiadványokat is — jövőbeni nyilvántartásáról a hírlaptári katalógusok gondoskodnak. Az új katalógusba kerülnének azonban az időszaki kiadványok köréből, jelen terveink szerint a kongresszusok, kiállítások és sorozati főlapok.

Az új betűrendes katalógusok (szolgálati, olvasói) mellett a Katalogizáló Osztály változatlanul ellátja cédulával és listával a kiegészítő nyilvántartásokat (sorozati katalógus, számsoros katalógus, naplók) valamint tud cédulát szolgáltatni a szak és a tári katalógusok számára a magyar és külföldi anyagról, amennyiben azok kívánják.”

Mindezek után leszűrhetjük, hogy olvasói katalógusunk, akárcsak a szolgálati katalógus és a feldolgozás egész területe nagy feladatok előtt áll.

A katalogizálási folyamat tervezett kettősségét, a katalógusok lezárását és új katalógus felépítését csak nagy gonddal és körültekintéssel, valamennyi részlet gondos megtervezésével oldhatjuk meg.

## IRODALOM

1. Babiczky Béla: *Bevezetés a könyvtári osztályozás elméletébe és gyakorlatába*. Bp. 1975, Tankönyvkiadó, 323 p.
2. Bácz Kálmánné—Bánáti Istvánné—M. Varró Judit: *Szerkesztési szabályzatok (Olvasói betűrendes katalógus)*, 1966.
3. Baczoni Tamásné: *Kiemelt szerzők az Országos Széchényi Könyvtár olvasói betűrendes katalógusában*. Bp. 1974, NPI. 304 p.
4. Baczoni Tamásné—Bánáti Istvánné: *A Lippcei Deutsche Bücherei. Útjelentés*, 1975.
5. Baczoni Tamásné—Bánáti Istvánné: *A zágrábi nemzeti és egyetemi könyvtár. Útjelentés*, 1978.
6. Barta Gábor—Susánszky Zoltánné: *ISBN útmutató*. Bp. 1974, 24 p.
7. *A betűrendbe sorolás szabályai c. MSZ 3401—58 szabvány felülvizsgálatának véleményezésére az MSZH összegezése*. Bp. 1979.
8. *A betűrendes szolgálati katalógus szerkesztési szabályzata*. Összeáll. Nagy Károlyné. Bp. 1965. Házi soksz. 19 p.
9. *Bibliográfiai leírás. Könyvek. MSZ 3424/1—78*. [Kiad a] Magyar Szabványügyi Hivatal. Bp. 1978. 75 p.

10. *A bibliográfiai leírás besorolási adatai. Személyek nevei.* MSZ 3440/2-79. [Kiad a] Magyar Szabványügyi Hivatal. Bp. 1979. 32 p.
11. *A cédulakatalógusok jövője. "The future of card catalogus".* Faragó Lászlóné ismeretése. = *Könyvtári Figyelő.* Bp. 1976, 4-5. 354-360. p.
12. Cramer, S. A.: *The Computerised catalogue in a university library.* = *Libri*, 26. vol. 1976. 1. no. 38-54. p. = *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom.* 9. évf. 1977. 2. sz.
13. Déri Miklósné: *Katalógushasználati vizsgálatok.* = *Könyvtári Figyelő.* 1968. 1. 18-32. p.
14. *Deutsche Bücherei und internationale Reform der Alphabetischen Katalogisierung.* Leipzig, 1964. 90 p.
15. Domanovszky Ákos: *A könyvtári címleírás irányelvei és a testületi szerző.* Bp. 1959. 74 p.
16. Fábíán Pál-Földi Ervin-ifj. Hőnyi Ede: *A földrajzi nevek és megjelölések trásának szabályai.* Bp. 1965, Akad. Kiadó. 52 p.
17. Faragó Lászlóné-Haraszthy Gyula: *Az Országos Széchényi Könyvtár katalógusai. Használati útmutató.* 2. bőv. kiad. Bp. 1975. 177 p.
18. Frank Ottó: *Ordnung in Karteien und Verzeichnissen.* Stuttgart, 1968. 72 p.
19. Goriupp Aliz: *A katalógussokszorosítás problémái.* = *Magyar Könyvszemle.* 1937. IV. füz. 202-208. p.
20. Gorman, Michael: *Osborn revisited* = *Amer. Libri* 6. vol. 1975. 10. no. 599-601. p. = *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom.* 8. évf. 1976. 3. sz.
21. Haraszthy Gyula: *Az OSZK olvasói és szolgálati katalógusai. Tervtanulmány 1.* Bp. 1964. 64 p. Gépirat.
22. Horváth Magda: *A címleírás alapjai.* Bp. 1961. 303 p. (*Új könyvtári füzetek* 2.)
23. *Instruktionen für die Alphabetischen Kataloge der preussischen Bibliotheken.* Berlin, 1915, 179 p.
24. Komjáthy Miklósné: *A könyvtári betűrendbe sorolás szabályai.* (Szabványosítási javaslat) Bp. 1975.
25. Komjáthy Miklósné-Szecsei Gábor: *Katalógusfényképezés az OSZK-ban.* = *Könyvtáros* 1959. 9. sz. 648-651. p.
26. Kovács Ilona: *Válasz az OSZK Katalogizáló Osztály 1979. évi katalógus kísérletével kapcsolatosan készített feljegyzés szempontjaira.* Bp. 1979. márc. 28.
27. *A könyvtári munka szabványai.* 2. bőv. kiad. Bp. 1960, Közgazd. és Jogi Kiadó, 384 p.
28. *Magyar helyesírás szabályai.* 10. kiad. Bp. 1977, Akad. Kiadó. 272 p.
29. Miszti László: *Általános könyvtártan.* 1. r. Bp. 1952. 37 l. (Állami Pedagógiai Főiskola jegyzetei.)
30. Nagy Károlyné: *Barna Ferdinánd szakkatalógusa.* = *OSZK Híradó.* 3. évf. 1960. 10. sz. 200-201. p.
31. *Az Országos Széchényi Könyvtár története.* [1.] 1802-1867. Írta: Berlász Jenő Bp. 1981, Egyet. ny. 555 l. 8 t.
32. *A Párizsi Nemzetközi Katalogizálási Konferencia (1961. okt. 9-18.)* = *Könyvtári Figyelő* 8. évf. 1961. 1. sz.
33. *Regeln für die Alphabetische Katalogisierung. Vorabdruck.* Berlin, 1969. 6 db.
34. Sallai István-Sebestyén Géza: *A könyvtáros kézikönyve.* 2. átdolg. kiad. Bp. 1965, Gondolat. 831 p.
35. Szelle Béla: *Bevezetés a katalogizáláselméletbe.* Bp. 1975, Tankönyvkiadó. 264 p.
36. Verona, Eva: *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. 1. dílo. Odrednice i redalice.* Zagreb 1970, Društvo bibl. hrvatske. 475 l. (*Društvo bibliotekara hrvatske.* Posebna izd. 2.)
37. Wüster Eugen: *Internationale ABC-Regeln.* = *Nachrichten für Dokumentation.* 27 Jg. 1976. 6. no. 214-224. p.

## DER ALPHABETISCHE BENUTZERKATALOG FÜR BÜCHER IN DER NATIONALBIBLIOTHEK SZÉCHÉNYI

M. BÁNÁTI

Einer der wichtigsten erschliessenden Mittel unserer Bibliothek ist der alphabetische Katalog. Der heute existierende alphabetische Benutzerkatalog der Nationalbibliothek Széchenyi ist im Jahre 1936 mit der Einführung der Vervielfältigung durch das Adrema-verfahren entstanden. Die Studie gibt einen Überblick über die Vorgeschichte der Herausbildung, über das Sammelgebiet, den Inhalt, die Einordnung und über die heutige Lage und Grösse des Katalogs.

Die Veränderungen, die die mechanische Ordnung des im Jahre 1936 gegründeten Katalogs aufzustören gezwungen haben, und die ergänzenden Teile des Katalogs, wie:  
der Münchener Katalog  
der Schulprogramm-katalog  
der alphabetische Katalog für Lehrbücher und  
der Verlagskatalog

werden in der Publikation ausführlich behandelt.

Zum Schluss geht die Publikation auf die weiteren Pläne im Bezug des Benutzerkatalogs ein, in denen die ausländische Praxis beachtet wird, und die mit der Erscheinung der auf Grund der ISBD gefassten Normen für Titelaufnahme und Katalogisierung eng zusammenhängen.

